

УДК 341.174

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.11>

ПОРЯДОК ОБРАННЯ НА ПОСАДУ СУДДІ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

Мосійчук Лілія Мар'янівна,

аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Процес європейської інтеграції у 2022 році отримав новий напрям розвитку – Україна та Молдова стали державами-кандидатами в члени ЄС. Оскільки сам Європейський Союз та його інституції динамічно еволюціонували, доцільно переглянути та модернізувати напрацьовані для України висновки. Цим викликаний науковий інтерес до Суду справедливості Європейського Союзу.

Діяльність будь-якої судової інстанції (національної, наднаціональної чи міжнародної) визначають багато факторів, серед яких: правова база створення і функціонування, бюджетне фінансування та кадровий склад. Авторитетність суду, його легітимність багато в чому залежать від суддів, які там здійснюють правосуддя.

Виокремлюють дві основні моделі процедури національного відбору кандидатів на посаду судді Суду справедливості Європейського Союзу – традиційну та змішану. Республіка Польща є членом Європейського Союзу з 2004 року і має відповідний досвід у цьому питанні, використовує змішану модель. Вибір прикладу польського порядку призначення на посаду судді Суду справедливості Європейського Союзу також викликаний значною подібністю наших правових систем та порядку формування суддівського корпусу в національних судах.

На основі аналізу польського досвіду призначення на посаду судді Суду справедливості Європейського Союзу запропоновано при проведенні в перспективі національного конкурсу в Україні враховувати відповідність шести критеріям, напрацьованим комісією Суду справедливості Європейського Союзу. Також корисним буде вітчизняний досвід у частині подання декларації доброчесності, що застосовується під час процедури добору та призначення на посаду суддів в Україні. Процес відбору має бути максимально транспарентним, і його перебіг має відображатися в ЗМІ та на офіційних сайтах уряду та профільного міністра. Тому в складі уряду має з'явитися посада відповідного міністра і це потребуватиме відповідної законодавчої роботи.

Ключові слова: євроінтеграція, Суд справедливості Європейського Союзу, суддя.

Mosiichuk Liliia. Procedure for election to the position of a judge Court of Justice of the European Union: Polish experience

The process of European integration in 2022 received a new direction of development – Ukraine and Moldova became candidate states for EU membership. Since the European Union itself and its institutions have dynamically evolved, it is expedient to review and modernize the conclusions drawn up for Ukraine. This caused scientific interest in the Court of Justice of the European Union.

Many factors are determined in activity of any judicial instance (national, supranational or international): the legal basis for its creation and functioning, budgetary funding and personnel. The authority of the court and its legitimacy largely depend on the judges who administer justice there.

There are two main models of the procedure of national selection of candidates for the position of judge of the Court of Justice of the European Union: traditional and mixed. The Republic of Poland has been a member of the European Union since 2004 and has relevant experience in this matter, using a mixed model. The choice of an example of the Polish procedure for appointing a judge of the Court of Justice of the European Union is also caused by the significant similarity of our legal systems and the procedure for forming the judicial corps in national courts.

Based on the analysis of the Polish experience of appointment to the post of a judge of the Court of Justice of the European Union, it is proposed to take into account compliance with the six criteria developed by the commission of the Court of Justice of the European Union when conducting a national competition in the future in Ukraine. Domestic experience in submitting a declaration of integrity, which is used during the selection and appointment of judges in Ukraine, will also be useful. The selection process should be as transparent as possible and its progress should be reflected in the mass media and on the official websites of the government and the relevant minister. Therefore, the position of the corresponding minister should appear in the government, and this will require appropriate legislative work.

Key words: European integration, Court of Justice of the European Union, judge.

Процес європейської інтеграції, оформлення якого розпочалось у 1951 році, пройшов складний шлях і 23 червня 2022 року отримав новий напрям розвитку, коли Європейська Рада на саміті у Брюсселі ухвалила рішення про надання Україні та Молдові статусу кандидата в члени Європейського Союзу. Це рішення стало важливим кроком у сучасній історії державно-правового розвитку України, поставивши перед державою та суспільством нові виклики і завдання. Звісно ж, інституційна система та наддержавний правопорядок Європейського Союзу досліджували науковці і практики багато років, адже наша держава і наше суспільство тривалий час докладало чималих зусиль для вступу у Європейський Союз. Водночас, сам Європейський Союз, його інституції динамічно еволюціонували, тож і напрацьовані висновки та результати доцільно переглянути та модернізувати, зокрема з урахуванням трансформації українського державного апарату, яка відбувалась останні роки і триває зараз. Цим викликаний науковий інтерес до Суду справедливості Європейського Союзу (The Court of Justice of the European Union) (далі – ССЕС) як до досить оригінальної інституції, наділеної функцією не лише правосуддя (що здавалося б цілком очевидним з огляду на назву), а й правотлумачною та в деякій мірі правотворчою функціями.

Діяльність будь-якої судової інстанції (національної, наднаціональної чи міжнародної) визначають багато факторів, серед яких: правова база створення і функціонування, бюджетне фінансування та кадровий склад. Авторитетність суду, його легітимність багато в чому залежать від суддів, які там здійснюють правосуддя.

Якісні зміни в рамках судової реформи в Україні, спрямовані на імплементацію стандартів Європейського Союзу щодо

правового статусу суддів, можна вважати однією з передумов вступу України до Європейського Союзу [1].

Як слушно зауважує Т. Комарова, внутрішньонаціональні процедури відбору кандидатів на посади суддів та Генеральних адвокатів не входять до компетенції ЄС і не підлягають вивченню з боку колегії та інститутів ЄС, проте показують існування двох основних моделей внутрішньодержавного відбору: традиційна модель із домінують позицією виконавчої влади та змішана модель (із залученням або парламенту, або національного суддівського корпусу тощо). У теорії науковці виокремлюють ще й третю модель, але на практиці її не застосовують для відбору кандидатів до складу Суду ЄС, хоча вважають доволі демократичною. Це модель, у рамках якої висунення кандидатів здійснює виключно суддівське самоврядування. Перша модель існує в Італії, Греції та Іспанії і полягає у тому, що висунення кандидатів на посади суддів та Генеральних адвокатів до Суду ЄС є виключно урядовою прерогативою (часто міністерства юстиції та закордонних справ діють колегіально) і відбувається доволі закрито. У більшості держав – членів ЄС існує друга модель – змішана, у рамках якої остаточне рішення ухвалює переважно виконавча влада, але безпосередню номінацію провадить колегіальний орган, до якого можуть входити представники парламенту, неурядових організацій, громадянського суспільства, чинні судді, провідні юристи тощо. До держав, які використовують цю модель, належать майже всі «нові» держави-члени (Болгарія, Словенія, Словаччина, Чехія, Хорватія, Польща тощо), адже на етапі перевірки виконання умов членства в ЄС на це звертали багато уваги, тому ці держави-кандидати провели відповідні національні реформи ще до вступу в ЄС, а також

Німеччина, Велика Британія, Нідерланди, Фінляндія, Австрія [2, с. 209–210].

Саме тому вважаємо за необхідне розглянути порядок призначення на посаду судді ССЕС на прикладі Польщі – держави, яка є членом Європейського Союзу з 2004 року і має відповідний досвід у цьому питанні. Вибір прикладу польського порядку призначення на посаду судді ССЕС також зумовлений значною подібністю наших правових систем та порядку формування суддівського корпусу в національних судах.

Насамперед варто зазначити, що зараз Суд справедливості Європейського Союзу (The Court of Justice of the European Union) є судовою інституцією Європейського Союзу та Європейського співтовариства з атомної енергії (ЄАЕС). Він складається з двох судів: Суду справедливості (The Court of Justice) та Генерального суду (The General Court), головним завданням яких є перевірка законності актів Співтовариства та забезпечення однакового тлумачення та застосування права Співтовариства.

Але в такому вигляді ССЕС сформувався лише нещодавно – у результаті реформи 2016–2019 років. Як зазначає І. Камінська, можна виокремити три етапи становлення та розвитку судової системи Європейського Союзу: перший – утворення в 1952 р. Суду Європейських співтовариств; другий – створення у 1992 р. Суду Європейського Союзу (Суд, Трибунал та створений у 2004 р. – Трибунал державної (публічної – *авт.*) служби); третій – перейменування у Суд справедливості ЄС (Суд справедливості та Загальний Суд). За основу запропонованої періодизації взято прийняття ключових для процесу Європейської інтеграції міжнародних угод, якими було створено, а потім реформовано судову систему ЄС, а саме: Римські договори, Маастрихтський договір, Ніццька угода, Лісабонський договір [3, с. 47].

Нині правовою основою формування та функціонування ССЕС та формування суддівського корпусу є Договір про Європейський Союз (зокрема, у ст. ст. 13 і 19 визначено загальні положення про організацію та функціонування Суду справедливості Європейського Союзу) [4], Договір про функціонування Європейського Союзу (зокрема, у ст. 218 ч. 11, а також Секція 5 «Суд справедливості Європейського

Союзу» (ст. ст. 251–281)) [5], Статут Суду справедливості Європейського Союзу (доданий як Протоколом № 3 до вищевказаних договорів) [6], Регламент Суду справедливості Європейського Союзу з подальшими змінами і доповненнями [7], Рекомендації національним судам і трибуналам щодо порушення преюдиційного провадження [8] та ін.

Стаття 19 Договору про Європейський Союз [4] передбачає існування спеціалізованих судів. Наразі єдиним спеціалізованим судом був Трибунал із питань цивільної служби (The Civil Service Tribunal), створений у 2004 році, який припинив свою діяльність 1 вересня 2016 року після передання своєї юрисдикції Загальному суду в контексті реформи судової системи Європейського Союзу.

До 1 вересня 2016 р. до складу Загального суду входило по одному судді від кожної держави-члена, тобто 28 суддів, але після припинення існування Трибуналу з питань цивільної служби його склад було збільшено вдвічі. На це рішення вплинула низка факторів, а саме: кількість нових справ, що надходили до Загального суду, наділеного широкою юрисдикцією, постійно збільшувалася; передання юрисдикції Трибуналу з питань цивільної служби, що припинив свою діяльність; занадто велика тривалість процесу розгляду справ, яка стала неприйнятною у контексті положень ст. 47 Хартії про основоположні права ЄС і ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод; зростання кількості правових актів інститутів, органів і агентств ЄС, з якими працює Загальний суд, а також ускладнення справ, які ініціюють перед ним, особливо у сферах конкуренції, державної допомоги й інтелектуальної власності [9, с. 85].

Суддя Суду ЄС від Республіки Польща Н. Полторак указує, що перший етап реформи стартував у 2016 році і 12 посад мали зайняти судді з Кіпру, Чехії, Греції, Іспанії, Литви, Люксембургу, Латвії, Мальти, Польщі, Словаччини, Швеції та Угорщини (зрештою, вакантною залишилася посада словацького судді). У вересні було проведено другий етап реформи 2016: Трибунал державної служби розпущено, а його юрисдикцію у спорах між ЄС та його працівників передано до Загального суду. З огляду на це, Суд отримав сім

додаткових посад суддів (їх зайняли судді з Бельгії, Болгарії, Данії, Нідерландів, Ірландії, Португалії та Італії). Третій етап реформ проведено у вересні 2019 року, він полягав у черговому збільшенні кількості посад до дев'яти суддів і надання їх країнам, які ще не подвоїли кількість суддів. У результаті реформи У суді мало би бути 56 суддів, але через Brexit Великої Британії – 54 судді [10, с. 7].

У ст. 253 ч. 2-5 Договору про функціонування Європейського Союзу передбачено, що кожні три роки відбувається часткова заміна суддів та Генеральних адвокатів згідно з умовами, установленими в Статуті Суду Європейського Союзу; судді обирають Голову Суду зі свого складу строком на три роки; Голова може бути обраний повторно; судді та Генеральні адвокати, що йдуть у відставку, можуть бути призначені повторно; Суд призначає свого Секретаря та встановлює правила, що регулюють його роботу; Суд установлює свій Регламент, який потребує схвалення Радою [5].

Кількість суддів Загального Суду визначається Статутом Суду справедливості Європейського Союзу. Статут може передбачати те, що Загальному Суду допомагають Генеральні адвокати. Члени Загального Суду добираються з осіб, чия незалежність є поза сумнівом та які володіють кваліфікацією, необхідною для призначення на найвищій судовій посаді. Вони призначаються за спільною згодою урядів держав-членів строком на шість років після проведення консультацій із колегією, про яку йшлося вище. Склад Загального Суду частково оновлюється кожні три роки. Члени, які йдуть у відставку, можуть бути призначені повторно. Судді обирають Голову Загального Суду із членів Суду строком на три роки. Голова може бути обраний повторно. Загальний Суд призначає свого Секретаря та встановлює правила, що регулюють його роботу, установлює свій Регламент за погодженням із Судом справедливості. Цей Регламент потребує схвалення Радою. Якщо Статут Суду справедливості Європейського Союзу не передбачає інше, положення Договорів, що стосуються Суду справедливості, застосовуються до Загального Суду [5].

Щодо посади Генерального адвоката (Advocate General), то із самого початку функціонування Суду ЄС він

був невід'ємною частиною судової системи. Генеральні адвокати, безсумнівно, є однією з основ Суду ЄС, і той факт, що ці функції найчастіше виконують видатні харизматичні юристи, слугує для зміцнення повноваження цієї установи. Роль Генерального адвоката полягає в підготовці незалежних висновків, які містять правовий аналіз і пропозицію щодо вирішення цієї справи в Суді ЄС [11, с. 18]. На відміну від Суду ЄС Загальний суд не має постійних генеральних адвокатів. Проте це завдання може, за виняткових обставин, виконувати суддя. Загалом, статус Генеральних адвокатів може бути предметом окремого дослідження, оскільки і теоретики, і практики однакові у важливості такої посади в діяльності ССЄС загалом.

Ураховуючи тематику нашого дослідження, зупинимося на суддях ССЄС та порядку їх призначення. До складу Суду ЄС входять 27 суддів та 11 генеральних адвокатів. Судді та Генеральні адвокати призначаються за спільною згодою урядів держав-членів після консультації з комісією, відповідальною за надання висновку щодо придатності потенційних кандидатів для виконання відповідних обов'язків. Їх призначають на шестирічний термін із можливістю поновлення. Загальний суд складається з двох суддів від кожної держави-члена [12].

Окремо хотілося б звернути увагу на положення Регламенту, яке рекомендує державам-членам впроваджувати гендерну рівність при призначенні суддів до Загального суду. Так, Регламент пропонує при частковому оновленні суддівського корпусу Загального суду призначати по одному чоловіку й одній жінці від кожної держави-члена, але з дотриманням усіх вимог, установлених установчими Договорами для процесу призначення [9, с. 85–86].

Слід зауважити, що уніфікованих вимог до кандидатів на посаду суддів та Генеральних адвокатів на рівні ЄС не існує, через те у цьому процесі застосовують різноманітні національні процедури, що робить цю процедуру непрозорою, важкодосліджуваною, тож її критикують не лише науковці, а і Європейський парламент, який завжди вважали найдемократичнішим елементом в інституційній системі ЄС. Так, Парламент постійно підкреслює, що він також хоче брати участь у обговоренні

кандидатур на суддівські посади як представник народів ЄС. Але держави-члени не вважають за доцільне робити такі нововведення [2, с. 204].

Спільною рисою порядку призначення суддів Суду ЄС та Загального суду є те, що вони призначаються за спільною згодою урядів держав-членів після консультації з відповідною комісією. Проте перш ніж збереться колегія, яка в силу статті 253 ч. 1 Договору про функціонування Європейського Союзу надасть висновок щодо придатності кандидатів до виконання обов'язків судді, держави – члени ЄС мають подати відповідні кандидатури осіб, які репрезентуватимуть їх державу в судовій інстанції Європейського Союзу.

Тож теперішня процедура призначення суддів і Генеральних адвокатів передбачає дві стадії: перша – підбір кандидатів державами-членами, друга – винесення рекомендаційного висновку колегією про придатність кандидатів, після якого уряди держав-членів за спільною згодою роблять призначення. При цьому хотілося б підкреслити, що завданням колегії є оцінка придатності запропонованого державою-членом кандидата та в жодному разі не вибір між кількома кандидатурами. Основну відповідальність за призначення суддів і Генеральних адвокатів несуть усе ж держави-члени. До змін, унесених Лісабонським договором, судді та Генеральні адвокати призначалися за спільною згодою урядів держав-членів без проходження другої стадії [2, с. 205].

Нині чинні судді Генерального суду від Республіки Польща Н. Полторак і К. Ковалік-Баньчик стали суддями у 2016 році. Оскільки строк їх каденції складає шість років, найближчим часом вирішуватиметься питання про їх заміну або ж продовження їх повноважень.

Суддею Суду ЄС від Республіки Польща є М. Саф'ян, якого вперше було призначено суддею ССЄС у 2009 році, а у 2015 його номіновано на другу шестилітню каденцію, що закінчилась у 2021 році.

І суддя Суду ЄС, і судді Генерального суду здійснюватимуть свої повноваження після закінчення терміну, поки їм на заміну не буде обрано нового суддю.

Таким чином, у 2021 році в Польщі відбувся конкурс на посаду судді ССЄС. Саме на його прикладі розглянемо поль-

ський процес відбору на посаду судді ССЄС. Правовою основою цього конкурсу стало Розпорядження Прем'єр-міністра від 24 червня 2021 року № 84 про Міжвідомчу групу з відбору кандидатів на посаду судді та генерального адвоката Суду Європейського Союзу та посаду судді Загального суду Європейського Союзу (далі – Розпорядження) [13], прийняте відповідно до Закону про Раду Міністрів [14]. Завданнями Міжвідомчої групи названо формальну оцінку поданих заявок та проведення кваліфікаційної співбесіди. У склад Міжвідомчої групи увійшли Міністр у справах Європейського Союзу (голова), представник Міністра у справах Європейського Союзу, по два представники Міністра юстиції та Міністра закордонних справ, представник керівника канцелярії Прем'єр-міністра. Міністр у справах Європейського Союзу як голова Міжвідомчої групи може запросити для участі в роботі групи особу, яка має беззаперечний авторитет у галузі юридичної науки або застосування права, така запрошена особа бере участь у роботі на правах члена групи.

Оскільки саме на Міністра у справах Європейського Союзу покладался відповідний обов'язок, він розпочав процедуру відбору кандидата на посаду судді Суду Європейського Союзу на термін повноважень 2021–2027 рр. через розміщення 5 липня 2021 року оголошення про конкурс на сайті Інформаційного бюлетеня Канцелярії Прем'єр-міністра та у друкованих виданнях «Rzeczpospolita» і «Dziennik Gazeta Prawna». В оголошенні вказували вимоги до кандидатів (продемонструвати глибокі знання права Європейського Союзу та польського права, знання практики Суду ЄС, вільне знання французької мови, а також відповідний професійний досвід або наукові досягнення), порядок і строки подачі заявок, а також перелік документів, які потрібно подати кандидату. Серед такого переліку документів була, зокрема, декларація про конфлікт інтересів. Для подачі заявок надавали два тижні. Спочатку Міжвідомча група досліджувала подані документи, а потім проводила співбесіди. Перший етап пройшло 6 кандидатів, серед яких були науковці та судді. Засідання комісії, під час яких проведено співбесіди з кандидатами на посаду судді ССЄС, відбулися 28 вересня

та 1 жовтня 2021 р., у результаті чого залишилося не більше ніж три кандидатури на посаду судді ССЄС. Такі кандидатури подають Раді Міністрів для обрання єдиної кандидатури, яка буде подана на подальший розгляд відповідної колегії.

Перемогу в проведеному відборі здобув Р. Войцеховський, суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща, доктор юридичних наук, професор. Його кандидатуру подано на розгляд відповідної колегії, створеної з ініціативи голови Суду ЄС, наразі процес відбору триває.

Серед недоліків проходження відбору в Польщі називалося недопущення громадськості до конкурсу. Зокрема, представники Гельсінської спілки з прав людини звернулись із заявою про долучення до участі в роботі Міжвідомчої групи, підтриману багатьма громадськими організаціями, але така заява не була задоволена [15, с. 19].

До складу такої колегії, яка розглядає кандидатуру, подану державою членом ЄС, входять сім осіб, які добираються з-поміж колишніх членів Суду справедливості та Загального суду, членів національних вищих судів та юристів визнаної компетентності, одна особа з яких пропонується Європейським парламентом. Рада ухвалює рішення, що встановлює правила роботи колегії, та рішення про призначення її членів. Загалом, колегія виокремлює шість основних критеріїв: здатність кандидата до правового аналізу, професійний досвід, можливість виконувати обов'язки судді, мовні здібності, здатність працювати у команді у міжнародному середовищі, у якому представлені декілька правових систем, і чи є безсумнівними незалежність, неупередженість, справедливість та чесність особи [2, с. 205–206].

Процедура, якої дотримується колегія, була детально регламентована в Рішенні Ради Європейського Союзу [16]. Її можна поділити на такі етапи: 1) заявка з кандидатурою – Генеральний секретаріат Ради отримує кандидатуру на посаду судді чи генерального адвоката Суду ЄС чи Загального суду Європейського Союзу; 2) передача заявки – Генеральний секретаріат передає її Голові колегії; 3) експертиза заявки – колегія розглядає заявку. Можуть попросити уряд відповідної країни та кандидата надати додаткову інформацію про кандидатуру; 4) співбесіда з кан-

дидатом – проводиться годинна співбесіда кандидата з членами колегії; 5) аргументований висновок – колегія надає мотивований висновок, який надсилають представникам урядів держав-членів.

Цікавою є пропозиція застосування цифрової технології «блокчейн» під час призначення суддівського корпусу Суду ЄС. Упровадження блокчейну буде сприяти раціоналізації процесу призначення суддів, зробить його прозорим та незалежним від суб'єктивних чинників. При впровадженні в державах-членах блокчейн-технології при обранні кандидатів на посади суддів Суду ЄС буде відсутнє фактичне втручання ЄС в національні інтереси держав, однак потім колегія зможе фактично оволодіти всією повнотою інформації стосовно майбутніх суддів [17, с. 469].

Таким чином, двохетапний відбір кандидатів на посаду судді Суду справедливості Європейського Союзу відбувається на національному рівні та рівні ССЄС. Формування національної процедури відбору кандидатів залежить від держави – члена ЄС та, як правило, будується за двома основними моделями (традиційною (на основі рішення виконавчої влади) та змішаною (із залученням інших суб'єктів)). У Республіці Польща використовується друга модель, коли на базі органів виконавчої влади створюється Міжвідомча група, до діяльності якої можуть залучати представників громадськості, суддівського корпусу тощо.

Ураховуючи нещодавній досвід Республіки Польща у відборі кандидатів на посаду судді ССЄС, можемо сформулювати кілька пропозицій:

1) на етапі національного відбору потрібно переконатися, що кандидат відповідає шести критеріям, напрацьованих комісією в ССЄС (здатність до правового аналізу, професійний досвід, можливість виконувати обов'язки судді, знання мови, здатність працювати у команді у міжнародному середовищі, де представлено декілька правових систем, безсумнівні незалежність, неупередженість, справедливість та чесність особи);

2) варто використати вже напрацьований вітчизняний досвід у частині подання декларації добросовісності, що застосовується під час процедури добору та призначення на посаду суддів в Україні. Це також сприятиме підтвердженню вищеназаних

критеріїв незалежності, неупередженості, справедливості та чесності особи, адже на посаду судді ССЕС може претендувати особа, яка не є суддею в Україні і не подавала такої декларації раніше;

3) процес відбору має бути максимально прозорим і його перебіг має відображатись у ЗМІ та на офіційних сайтах уряду та профільного міністра. З огляду на це, у складі уряду має з'явитися посада відповідного міністра, до повноважень якого

належатимуть питання взаємодії з Європейським Союзом, а це потребуватиме відповідної законодавчої роботи з приведення законодавства у відповідність.

Незалежно від моделі добору суддів ССЕС, яку вибере Україна, ставши членом Європейського Союзу, варто враховувати позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід у цьому питанні та докласти зусиль для уникнення відомих недоліків у цій процедурі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кравчук В., Юхимюк О. Загальні аспекти правового статусу судді Суду Справедливості Європейського Союзу. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : електронне наукове видання : збірник*. 2022. № 4 (22). Київ : Видавництво Ліра-К, 2022
2. Комарова Т.В. Формування суддівського корпусу в Європейському Союзі: останні тенденції. *Проблеми законності*. 2018. № 141. С. 201–213.
3. Камінська І.В. Судова система ЄС: гносеологічні засади функціонування та розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2020/1. С. 47–53
4. Consolidated version of the Treaty on European Union. URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7031/en/
5. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=EN>
6. Protocols: Annexes to the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=EN>
7. Statute of the Court of Justice of the European Union. URL: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-08/tra-doc-en-div-c-0000-2016-201606984-05_00.pdf
8. Recommendations to national courts and tribunals in relation to the initiation of preliminary ruling proceedings. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:JOC_2019_380_R_0001
9. Комарова Т.В. Організація судової системи Європейського Союзу. *Вісник НАН України*. 2018. Том 25. № 1. С. 79–96
10. Półtorak N. Sąd Unii Europejskiej – reforma, kompetencje i rola w unijnym systemie ochrony prawnej, *Europejski Przegląd Sądowy* 2021, nr 8, s. 4–15.
11. Łazarska A. Rzecznicy krajowi de lege ferenda, *Europejski Przegląd Sądowy* 2021, nr 2, s. 18–24.
12. Court of Justice of the European Union (Офіційний сайт). URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/en/
13. Zarządzenie nr 84 Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Międzyresortowego Zespołu do spraw wyłaniania kandydatów na urząd sędziego i urząd rzecznika generalnego Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz urząd sędziego Sądu Unii Europejskiej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20210000592>
14. Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19961060492>
15. Europejskie Trybunały – krajowe wybory. Krajowe postępowania w przedmiocie wyłonienia kandydatów na sędziów Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. URL: <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2022/06/Monitoring-wyborow-sedzia-TSUE-ETPC.pdf>
16. Council Decision of 25 February 2010 relating to the operating rules of the panel provided for in Article 255 of the Treaty on the Functioning of the European Union 2010/124. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010D0124>
17. Шаповалова К.Р. Вдосконалення процедури призначення суддів Суду справедливості Європейського Союзу через використання блокчейн-технології. *Порівняльно-аналітичне право*. № 5, 2019. С. 467–469.